

GALÁNTHAI GRÓF FEKETE JÁNOS.

Második közlemény.

III.

Atyja halálával életének egy kalandos korszaka záródott le . . . Anyagi előnyeit és erkölcsi sikereit is úgy látszik neki köszönhette, most egyszerre önmagára maradt, még pedig tökéletesen egyedül, hogy a Fekete-vagyont kezelje és összetartsa, hogy a családi nevet oly nagy fényben óvja meg, a mint azt örökölte. Atyja dúsan gondoskodott róla, neki fiáról kellett gondoskodnia, hogy újabb érdemekkel kivívott állását egy nagy név örökösének biztosítsa. Nagy feladat várt tehát rá, melyhez megvolt ambíciója, melynek kivívásához nem hiányzott a derék múlt és a kivételes szellemi tehetség sem, de ezt sem a körülmények, sem a kitartás szívóssága nem gyámolította. Eddigi működése távol tartotta az ország közügyeitől s inkább ötleteinek és szenvedélyeinek kielégítésére irányult, míg atyja egész világéletében a dynastia és a haza érdekeit szolgálta. Fia a kettőből csakis a másodikért vállalta el a küzdést. Az elsővel meghasonlott és vérző szívvél, majd boszúsággal adta fel az érte való lelkesedést, belátván, hogy önzését és ösztönét ki nem elégíti, hogy sikertelenül fáradozik katonai posztijának elérésében. Elégületlenségét viselkedésében és nyilatkozataiban sohasem palástolta, inkább tüntetőleg ki is mutatta. II. József állami munkásságát, külföldi politikáját, Belgium elvesztését és a nem épen dicsőségteljes török háborút mint tapasztalt katonát, mint világlátott politikus kérlelhetlen szigorral, sőt gúnynyal illeti és ítéli meg emlékeiben, míg nagy rokonszenvvel és lelkesedéssel fordul a Franciaországból hozzánk is elhatott forradalmi eszmék felé.

Politikai munkásságának megkezdésével két évig hiába várt. József politikája, államának szervezete semmiféle alkalmat nem nyújtott az önállóan gondolkozó magyar politikusoknak és despota eloli az egyéniség kifejtésének gátjaul voltak. Pedig a magyar politikus egyuttal határozottan egyéniség.

József halála kecsegtető kilátást nyitott a magyaroknak. A rohamosan és megyeszerte lázadászerűen fejlődő nemzeti reactio, mely az 1780. előtti állapotokra áhítozott, a francia

eszméktől áthatva az országot, annak nemzeti intézményeit még a dynastiával is és a maradiakkal szemben újjá teremteni, újra »hazát építeni« törekedett. A meg nem alkuvó büszke mágnások nem hittek többé a bécsi udvar ígéreteinek és mint kisebb párt szívesen elismerte a felségjogokat, hogyha Werbőczy törvénykönyvén alapultak, szívesen karolta fel azonban a francia demokrata eszméket is, hogyha azok a nemzet önállóságát biztosították. Lelkesítőül a régmúltban is elég példát találtak és szavaikból sokszor kihangzik II. Rákóczy Ferencz mozgalmas korának az országos közvéleményt föltűzelő eszméi.¹

E pártnak egyik szószólójává Fekete János lett.

II. József 1790. febr. 20-án halt meg. Törvényes utóda II. Lipót márcz. 29-én bocsátotta ki az országgyűlésre szóló meghívókat, melynek helyéül Budát, megnyitása napjául jun. 6-át rendelte, mire a diéta jun. 10-én beállott.

A statusok és a megyék elégtelensége, a poroszok pénze is hozzá járult, hogy az ország nagy forrongással készült az országgyűléshez. Azonban a belgák elpartolása, a török háboru befejezése után osztrák részről Poroszországot is megnyugtatták és Lipót nyugodtan foghatott az ország rendezéséhez.

Viszsa térsz már Fiam! az Árva Honnyunkba,
 Látni fogod ottan Lánczon Szabadságunk'
 Ama' tiz el pártolt mirigy gyilkosunkba,
 Kikben bár tölthetnék egyszer boszszúságunk.
 Annyi otsmány kigyót ki vérünkön hizni
 Igyekszett, 's a' kikről Verbőcz Törvényt nem irt,
 Komiszárságokban azért mertek bizni,
 Hogy ki préselhessék tsontjainkból a' zsirt.
 Irtózván ezektől, Apád el távoza
 Hogy ne lászon büszke kegyelmes Barmokat
 Csalni József Császárt, ki minket áldoza,
 'S El tiprani nálok igazbb Magyarokat . . . . .
 Add Uram Istenem! hajdani sorsába
 Vissza térni lássam Scityai Nyájomat,
 'S Én is fáradhassak szabadulásába. — ²

¹ *Petites Reflexions* LXVII. Au moment ou ma chaste moitié, dont feux Messaline est la patronne et le modèle, non contente d'avoir voulu armer le fils contre le père, de m'avoir peint aux yeux du mien, comme un monstre d'atrocité, me peignait à Vienne comme un insensé, comme un forcené, qui la torche de la rebellion à la main, voulait incendier sa Patrie; au moment, ou deux puissants partis, que j'avais humilié, et dont j'avais derouté les menées criaient Haro sur moi à la Cour; au moment ou cette Cour tres mal instruite, qu'on volait bassement sur l'argent, qu'elle prodiguait à l'espionnage, me croyait un Tököli, un Rákotzi, et que sais-je quoi; je ne profitais du crédit que j'avais près de mes Collegues, que pour tranquilliser les esprits, pour les ramener à un but sensé et possible, qui était à mes jeux la consolidation legale de notre Constitution.

² *Magyar Munkái* I. 203. *Midön Olasz országnak egy részét, s a Velencei*

Igy rajzolta az állapotot Fekete a fiához írt egyik levelében. Országszerte a nemzet fensége szólalt meg. Nem akart elszakadni királyától, bár ez eszmét külföldről támogatták. Örökösödés, királyválasztás és önállóság a jelszavak, melyek vezetnek. A megyék szívesen látják a II. József alatt nem szolgált főispánokat vagy azokat, a kik alatta udvari, közigazgatási vagy katonai méltóságuktól önként megváltak. Így szolgált Fekete György kegyvesztettsége és János mellőztetése hazafiás érdemül s így jutott János az aradi követséghez. Ő volt Aradmegye legnagyobb és leghatalmasabb birtokosa. Arad városa pedig igen sokat köszönt Györgynek közművelődési és gazdasági fejlődéséért, melyeknek fölvirágoztatása végett fiát küldi az országgyűlésre.¹ János független gondolkozású politikus, gazdag földesúr, az udvarnak semmitsem köszönhet, sőt határozott ellenlábas. Az országos hangulat épp ilyen embereket kívánt s misem volt alkalmasabb, mint, hogy őt szemelték ki követül. János a megyét külön értesíti feladatáról² és kifejti, hogy a josefinus intézmények ellen foglal állást, a magyar nyelv, alkotmány s szabadság megőrzését és a nemesi jogok védelmét tűzte ki politikai céljául.

Vágyait főntebbi versében is kifejezi, annál inkább abban az általános mozgalomtól fölkellett örömeiben, midőn még a hit ringatja, hogy a magyarok tervei sikerülnek. Ennek kifejezése a következő lelkesedő poema:

Viszsa tért hazánknak ditsó Szabadsága,
 Commissár nem poczkáz már a Nemeseken,
 Nem mázolja Házink a' Számok rabsága,
 Nem peng a' mérő Lánccz vérrel nyert földeken.
 Meg tért a' Magyarság Németült Honnyunkba,
 A' Szent koronával vissza jött Törvényünk,
 József meg vigasztalt szomorúságunkba,
 Régi lábra tévén vérrel szerzett fényünk.
 Vesd meg édes Hazám Tizedes rontóid,
 Ne hadd kérlek őket más katlanba főzni,
 Köpd ki kebeledből meg bérlett kinzóid,
 Mert szabadságodban akartak fertőzni.
 Vallyon hogy láthatnád jó Magyar jutalmát
 A' Fő Ispányságot, olly pribék kezekbe?
 Ragadó Sziveknek éreztük hatalmát,
 Melly Magyar bizhatna rút vezérlésekbe?
 Lássák így gyermekink, hogy voltak közöttünk,
 Kik nem szégyenlették Nemzetjeket rontni

Tartományt velem megjárta volna, Hazánkba visszatérésére Fiamnak 1790-ik elején.

¹ *Aradm. II.* 1790. 8. 161. (Somogyi Gyula aradi főgymn. tanár szivességéből.)

² *Aradm. II.* 1790. 16. 10.

De lássák azt is, hogy rajtok ki kötöttünk,
 'S Törvényünket, mint ők, más ne merje bontni.
 Légyen büntetések, hogy az igaz Magyar
 Tőlök mint kigyóktól távozzon irtózva
 'S Ugy akarki vélek társalkodni akar,
 Magyar barátságából ki legyen átkozva.¹

Bármennyire is csalódott a várt általános lelkesedésben, a papi uralom óriási és szerinte áldatlan befolyásában, a pártot és elvet nem tekintő főurak viselkedésében, mégis örömmel fogadja azt a részleges szabadság-törekvést is, melyet pártja, a tiszán-inneni és tiszántúli köznemesség, a kalvinisták magyar tömege a megyék egy része képviselt és benne látja a kecsgetető jövedőnek előhírnökét.

Később maga is belátja, hogy Lipót rendőr-államában, hogy az akkori viszonyokban mindent elérni nem lehetett.² Belátja, hogy az exaltált elemek nem küzdhettek győzelmesen a klérus és a királyi hatalom ellen.

A diétán folytatott szerepe rövid és dicsőséges. A Napon-kénti Jegyzetek, Keresztesi, a lapok tudósításai, saját följegyzései és versei csak töredékes képét nyújtják részletes működésének. Valószínű, hogy valamint többször volt megbizva kiküldetéssel, úgy többször is hozzászólt az ügyekhez és ekkor oly keményen ostromozza a papságot, a maradiakat, hogy ezeknek az udvarnál kedves, de a nemzet előtt alattomos munkájának eredménye volt, hogy az »Aradi Mirabeau« a későbbi országgyűléseket nem kereste föl többé. Barátai és pártja azonban nem csalódnak benne. Egyik³ énekében egész kis képét állítja össze annak a baráti körnek, melyhez tartozott s mely vele működött:

Énékimből, mondám egyet ajánlani
 Kivántam a' Jóknak mellyekről szóllani
 Nagyobb számok miatt külön nem lehetett,
 Mert annyi ditsó név ide nem férhetett.
 Fáy,⁴ 's Horvát Palkok,⁵ Gömörnek Pistája,⁶
 Aczél remek tolla,⁷ Jezerniczki szája,⁸
 Igaz Magyar szivvel esze Szétsényinek,⁹

¹ *Magy. Munk. I. 205. Hazámnak ugyan 1790-ik Esztlendőben.*

² *Petites Reflexions LXIV.*

³ *Az orleáni szűz. XXI. Ének. Előljáró Ének.*

⁴ Fáyak. 1. Ágost abaujmegeyi viczispán. 2. István szabolcsi követ.
^{3.} Pál tornamegeyi viczispán. 4. Barnabás táblai bfró.

⁵ Horváth Pál ungmegyei első viczispán.

⁶ Máriássy István második viczispán.

⁷ Aczél István Personalis ítélő mester.

⁸ J. Károly királyi tanácsos, nyitrai követ.

⁹ Sz. Ferencz, István apja, ki 1790—1-ben nyerte vissza II. József alatt elvesztett rangjait.

Józan viselése szép Püspök Prinyinek,¹
 'S még némely követek, Mágnások nevei,
 Kik Magyar Hazának maradtak hivei,
 Jezsuita nevet hordó Battyánival,²
 Szemes Orczy³ Joska, tudós Pásztorival,⁴
 Tihanyi meggondolt elmés restellése,⁵
 Somsitsnak venája,⁶ Pálfi kikelése,⁷
 Gunyoló vágási próbált Abafinak,⁸
 Torban ritka lelke bajszos Rakovszkinak,⁹
 Horvátságán kívül Skerlecz józansága,¹⁰
 Battyáni Ferencznek délczes bátorsága,¹¹
 Ezopus természetü Kis Podmanitzkivel,¹²
 'S Forgáts tisztán látó bantsa szemeivel,
 Szintugy érdemelnék, hogy csekély versembe
 Idvezeljem őket, valamint szívembe . . .

ide számítja továbbá a már egyebütt is megénekelt Bezerédit,¹³ kit

. . . méltán Ország Gyülésében
 Csudálhatták rendes magaviseltében,
 'S nyájas tréfálását nevelték pajtási,
 Senkit meg nem bántván elmés gunyolási
 'S midőn más hirt vadász hangzó lármázással,
 Tündöklék ő kevés de fontos szollással. . .

és végezetül

Spisits¹⁴ Benyovszky,¹⁵ két érdemes Pajtás
 Kitettek magokért, ugymint akarki más
 Azon országunknak híres gyülésébe,
 Mellyben némely követ, meg csökkent fényébe;
 Velünk együtt őkis vitattak józan ész . . .

Ez a kis kör, melyhez soroljuk Sztáray Mihályt,¹⁶ Daniel bárót
 Nagy Sámuel Bethlen Lászlót, Gvadányi Józsefet Madách

¹ Prinyi Imre, bácsi, rész szerint felszentelt, rész szerint választott püspök.

² Bathány József az érsek, Fekete jó barátja.

³ Orczy József, Békés megye követe.

⁴ Pásztori Sándor, a »törvények szabatos formulázója.« (Kat. lev.)

⁵ Tihanyi Tamás: ország albiró.

⁶ Somsich Lázár: Zala követe, királyi tanácsos.

⁷ Pálfi György.

⁸ Abafi Ferencz: árvamegyei táblabíró és követ.

⁹ Rakovszky István: lipitói első alispán.

¹⁰ Skerlecs Ádám horvát követ.

¹¹ Battyáni F. főrend.

¹² Podmaniczky József, helytartó tanácsos, Heves megye követe.

¹³ Bezerédy Ignác, Tolna követe.

¹⁴ Spisits János, Zala követje.

¹⁵ Benyovszky Mihály, Pozsony követe.

¹⁶ Követhelyettes.

Sándort, báró Vay Miklóst, a Telekyeket, főleg Teleky Domokost és másokat, kiket Fekete barátaiként tisztelt, a kikkel hol egy táborban, hol becsületes ellenzékben törvényalkotó munkásságot fejtett ki. Velök majd elvbeli, majd társadalmi okoknál fogva sokszor érintkezett a Niczky kert mellett álló házában és a közporondon.

Fekete azonban nemcsak régi ismeretségnél vagy rokonságnál vagy egyéniségénél fogva ragadta meg hallgatóinak és a nagy közönségnek érdeklődését, hanem külső megjelenésével is. Tudjuk, hogy férfias és szép megjelenése már a bécsi udvari körök hölgyeinél is nagy győzelmeket aratott, tudjuk azt is, hogy e sikerek okát, saját becsét és férfias szépségét ő maga is jól ismerte, sőt ez országgyűlésen alaposan ki is tudta aknázni.¹ Midőn 1790. márcz 15-én Zalavármegye² közgyűlése őt választotta meg a koronát őrző bandérium élére, pazar kiállítású ruhája mindenek figyelmét magára vonta. Hasonló feltűnést okozott akkor, midőn a somogyi banderium bevonulásakor, a banderisták csodálatosan káprázatos ruháinak mintájára, mint somogyvármegyei birtokos, legott hasonló pazar fényű ruhát készíttetett magának.³ Értett ahhoz, hogy egyéniségével nemcsak a nemesség, hanem a köznép figyelmét is a maga részére lekösse.

Amde politikai viselkedése sem maradt nyomtalanul, sőt ez emelte azt az érdeklődést, melyet a követek és a közönség mindhaláláig tápláltak irányában. Az országgyűlésen rendszeren megjelent és sokszor panaszkodik, mily lanyha érdeklődés lelkesíti a követeket, a mágnásokat, kik a gyűléseken meg sem jelennek. Első nevezetes fölszólalása (jun. 11.) a magyar nyelv érdekében történt. A hosszantartó és sterilis disputában, melyben leginkább az alföldi, a tiszai és a tiszántúli követek vettek részt, Fekete hatalmas szónoklattal kimutatta a nemzet akarátát és évszázados vágyát. Ezóta a tiszántúli követek őt tekintették vezérüknek, különösen akkor, midőn küzdelmük sikere abban nyilvánult, hogy az országgyűlési napló magyarul is kinyomassék és csakis a horvátok kedvéért nyomassák latinul is. Ettől fogva Feketének minden egyes felszólalásakor feléje, »az nagy és a mostani gyűlésen megbetsülhetlen magyar,« felé fordult a hallgatók, a közönség és a lapok figyelme. Küzdő társaival együtt a magyar költők és írók

¹ Feketét igen sokan rendkívül szép embernek ismerték. Arczképe (Orsz. Képtár metszetei közt) a későbbi időből már az elhízott férfit mutatja. *Kazinczy* (Váczy III. 349. s. 766. l.) Szentgyörgyihez írt levelében mondja, hogy az 1791-ben Stundertől Bécsben festett saját képére azt mondta a festőnek, a mit Gen. Gróf Fekete monda, midőn képét elkészítette: Machen Sie mich so schön und ich will Ihnen die Hälfte meines Vermögens schenken.

² *Zalavárm. II.* Joannis Fekete comes Ductore Banderii denominatus.

³ *Magy. Kur.* XXII. jun. 2. 774. o.

rokonszenvét nyerte meg. Péczeli,¹ Verseghy² és Mátyási³ nevét dicsőítik és még az országgyűlés lezajlása után többször emlegetik, sőt a gyűlés alatt mindenféle álnevű pasquillusok ellen nyíltan is megvédik, mint a magyarság lelkes szószólóját és a magyar írók meczenását.⁴

Fölszólalása és egyénisége tehát megnyerte az alsó tábla köztetszését és ettől fogva minden nevezetesebb küldetésben vagy tárgyalásban vagy egyéb politikai akcióban ott találjuk nevét. Junius 11-én a felső táblánál sürgeti a nyelv ügyének eldöntését és ugyanakkor részt vett a szent korona hitelességének megvizsgálásában.⁵ Az »esküvés«-ről és a hitlevélről folytatott hosszantartó huzavonában újból nevezetes szerep jutott neki, még pedig úgy látszik az által, hogy a dolgok rendes és gyors lefolyását akadályozó és az eskü ellen apróságos dolgokkal obstruáló főrendeket és főpapokat rendre utasította, mivel különösen a papságnak gyűlöletét keltette föl maga iránt. Ilyen »apróságos« dolog, hogy Pestmegyének mind a három ablegatusa jelen volt a tárgyaláson. A hosszas ellenzékies disputának Fekete vetett véget, mondván: »Elvégeztük vala tegnap közönségesen magunknak, hogy már minden apróságos dolgok folytatását elhagyván, ama nagy munkának, a Diplomának készítéséhez kezdünk és a drága időt nagyobb foglalatosságokra fordítván, a mi összevgyűlésünknek czélját vittetjük. Ha illetén apró vetélkedéseket elevenítettünk fel, melyek miatt egy hétig nem foghatunk nagyobb dolgokhoz, mert

¹ »Az ország gyűléséhez nyújtott háladó köszönet...« Komárom, 1790.; Orpheus 1790. II.

² »Emlékeztető Oszlop« Orpheus II. 210.

Darvas az oszlopnak tetején tündököljön az égig . . .
Háromszor szólott s háromszor győz vala szívet,
Mert magyarul szólott a magyar Ózsek előtt.
Oh! láttam lelkét anyanyelvén nyögve lebegni,
S a mi azokba kivált béhata, lelke vala.
Ird fel odább *Beülhlyt, Fekelét, Márjássyt,*
Nagylelkű neveket gyermeki rendbe se szed.
Két *Vayt* és *Balogot, Domokost* s *Almásyt* is ird fel,
Kikhez meg-meg odább tűzd *Bezerédj* nevét.
Tíz vala szószólód anyanyelv! tíz a ki koporsód
Mélyéből téged fényre s folyásba hozott . . .
Ime! azok neveit, kik az első talpfa a mi
Boldogságunknak felvitelére veték
Ird fel! . . .

³ *Verseinek folytatása* 160. o.

⁴ Később még Csokonaynak figyelme is feléje fordult. Dr. *Sebestyén Gyula*: Csokonai kiadatlan versei a M. N. M. könyvtárában. *Magy. könyvszemle* 1891. XVI. 10. o. Csokonay írja Mátyásynak:

»Bölts *Grófod* lábánál Muzsáin addig jára,

Hogy egykor rá akad egy újabb Muzsára . . .«

Fekete, Mátyási szerint »Fekete nevű Fejér elme, Setét Társaságú Világos lélek volt s szerzett több., józan bölcsi versdarabokat.«

⁵ *Naponkint való jegyzések* ez alkalommal még Fekete Györgynek nevezik, és jegyzik, ugyanezt találjuk *Keresztési Naplójában* is.

ugyanis a szokás ellen levő Pest vármegyei követek majd azt fogják mondani, hogyha közülök egyiknek ki kellet is a gyűlésből menni, menjenek ki azon Pap urak is, kik csak tituyaris káptalan Papok, mivel ezek itt Törvényünk, nemcsak csupa szokásunk ellen ülnek; azért jobbnak látom, hogy az ilyen apróságos kérdéseknek vessünk végett.»

Ezóta kezdődik Feketének majd nyílt, majd alattomos meg-támadtatása. A pasquillusoknak nagy sorát nyitotta meg vele, melyekben őt is, apját is gyűlöletes módon sárba hurczolni iparkodnak, mert beszédének — mint a Magyar Kurir jól megrostá-zott tudósítása mondja¹ — meg volt a maga hatása: »Ekkor csak elbámulának mind a Papok, mind mások és a Papok is csendesebb hangon kezdvén beszélni, a dolog ennyiben marada.« Vagy mint Keresztesi mondja:² »Melyet hallván, sokan kezdének irigykedni generális gróf Fekete Györgyre.« Szavával azonban nemcsak a huzavonának, hanem a királyi hatalom ellen támadó már már hevesebb kitöréseknek is elejét vette és a Diploma elkészítésének, melyben maga is részt vett, útját egyengette.

Ugyancsak erősen kelt ki a papok ellen a circularis ülésekben is, a hol az ablegatusok néha főbenjáró ügyeket feszegetni, a királyi hatalom ellen kikelni, a vallást rostálni, a magyar külügyi képviselőket követelni, az arany bulla utolsó pontját hangsúlyozni, sőt az »ausziriai uralkodóház« kormányának jogtalanságát fejtegetni kezdték.³ Es midőn a katolikus papság kitartó és egységes ellenkezéssel illette azt a törekvést, hogy a protestáns vallásügyek orvoslása is belekerüljön a Diplomába és így a »tiszántuli« és erdélyi követek ezen ellenkezésben a megyéktől kapott utasításaikba ütköző cselekményt láttak, Fekete János, ezeknek elismert vezére, hevesen kikelt a »fekete ruhás emberek« ellen: »Hogyha az isten a vallásban való különböző értelmeket nem tudná s akarná szenvedni, nem volna arra szüksége, hogy az erőszakot a fekete ruhás emberekre bizza.« Zabráczky egri kanonok protestálása ellen pedig még hevesebben válaszolt: »Én azt akarnám, hogy mind a három vallás annyira volna egyesülve és összezavarodva, hogy az ördög se tudná, melyik közül ragadjon el valakit.«⁴

Képzeltető, hogy az ily fajta elméskedés a papságnak és pártjának nem vívta ki köztetszését és hogy a pasquillusok napról napra tömegszámra szaporodtak. E pasquillusokat azonban Fekete sem hagyta választalanul, sőt az egyes pártférfiak működését még az ülések alatt hevenyében készített epigrammakkal⁵ is

¹ 1790. jun. 25.—725. o.

² *Keresztesi József*: Krónika Magyarország Polgári és egyházi közéletéből. Pest, 1868. Ráth. 264. o.

³ *Keresztesi* 267. o. Successus Domus Austriae in regnum Hungariae interrupta est.

⁴ *Keresztesi* 277. 278. o.

⁵ *Magy. Munk.* I. Előli Járó Beszéd: Több az 1790-diki országgyűlésében

csipkedte, azonkívül barátai is majd latin, majd magyar nyelven védelmezték a névtelen támadások ellen.¹ A magakészített pasquillusok közé tartoznak a *Munkájiban* található, az országgyűlést kárpáló hosszabblevegzetű versek is, melyeket jobbára a papság ellen írt. Ilyenek: *Azon ország üléséről a' mellyben a' külső udvarokhoz küldendő. Követek választattak (1790.)*²; *Azon ország ülésére, a' mellyben Sz . . Püspök, 's M . . . B . . . a' Budáról küldendő Egyezést hátráltatták.*³; *Midőn a király elfelejthetetlen előadási ellen támadtak a' Papok 1790-ben;*⁴ *Gróf Sztáray Mihálynak, midőn az egyedül idvezítő toll hordójává lett.*⁵ Ezekben nem egyes személyeket, hanem a pártokat a maguk összeségükben ostromozza elkerülvén azt a durva eszközt, a melylyel ellenfelei az ő nevét uton útfélen illetik.

Ugyancsak jelentékeny szerepe jutott a Greven ezredbeli tiszteknek és az országgyűléséhez küldött folyamodásuknak a magyar katonák igaz követelésének megvédésében, miáltal az udvar kegyét örökre elvesztette, sőt Lipót rendőrállamában tényleges katonai felügyelet alá került és titkos üldözéseknek volt kitéve, a mi azonban őt nem gátolja abban, hogy megkezdett hazaépítő munkásságát serényen tovább folytassa, sőt ennek sikere fejében sokszor megfordul Bécsben is az országgyűlés követségeivel.⁶ Feketének viszonyát a Greven ezred kéréseihez az országos hangulat, katonai tapasztalata és Festetich György gróf, alezredeshez érzett régi barátsága magyarázza. Mint nyugalmazott generalis részt vett mindazon tüntetéseken, a melyekben a Greven ezred tisztei Budán és Pesten részesültek. Az ezred viselkedését a katonai hatóság szigoruan elítélte és Barco generalis, a pesti helyőrség parancsnoka a Bécsbe küldött jelentésekre azt az egyenes utasítást kapta, hogy a már korábban nyugalomba helyezett tisztek magaviseletét ellenőrizze, kikémlelje és tapasztalatairól újabb és újabb jelentéseket tegyen. Így került Fekete részint katonai minőségénél, részint követi és társadalmi viselkedésénél fogva mind Pesten mind Bécsben titkos katonai felügyelet alá.⁷ Az egyik

hevenyében költ Epigrammáim Követ Pajtásim által elragadtatván, nintsenek kezemnél, és azért itt meg nem jelenhetnek.

¹ *Keresztési* 278. o. közli a Mátyásitól eredő: Urak! Veszett Kutya . . kezdetű verseket. — E pasquillus-háborút közli *Imre Lajos: Adalékok a 90-es évek irodalmához* Irodalomtört. közl. — Megvan továbbá a még eddig töredékesen közölt: *Hód-Mező Vásárhelyi* ref. főgymn. könyvtárának egyik kéziratában. — *Höke Lajos: Latin íróinkról* Abafi. Figyelő II. 1877. 133.

² *Magy. Munk.* I. 12.

³ U. o. 15. o.

⁴ U. o. 16. o.

⁵ U. o. 17. o.

⁶ *Hadi lt.* 1790. 5. 5978. Fasc. — 44. 368. *Magy. Kur.* 1790. 953. — *Naponként való, jegyz.* 1790. aug. nov.

⁷ *Hadi lt.* 1790. G. 5978. Fasc. 44. 168.

jelentés¹ szerint Fekete generális »jól lehet nem is viseli a generalis uniformist, »banderialis« díszmagyarban szokott megjelenni, a katonai őrség mégis tiszteleg neki.« Természetes, hogy Barco legott betiltja a tisztelgésnek ezt a komikus formáját. A katonai hatóság előtt még föltünőbbé vált Fekete azzal, hogy Festetich gróffal és Dániel báróval együtt nyilvánosan is kifejezik a német ellen táplált megvetésüket és gyűlöletüket, »sőt katonai állásuk ellenére nemzeti kokárdákat viselnek.«² Azonkívül ugyancsak sok fejtörést okozott a katonai hatóságnak, hogy Fekete házánál ellenzéki és kálvinista férfiak, volt katonák, mint Sztáray Mihály, Luby alispán, Nagy Sámuel és mások gyakran összegyűlnek. A katonai rendőri szimat itt titkos gyűléseket érzett (Conventicule), melyeken főbenjáró dolgokról tárgyalnak és ezért ezeknek földérésére Barco külön utasítást kap, melyben előírják, hogyan kísérje figyelemmel ez embereket és tudja ki titkaikat olyanoktól, a kik ott megforognak.³

A hatóság intézkedéseit némileg indokolta az országgyűlés forradalmi hangulata, ámde a várt forradalom nem ütött ki. A Greven ezred tisztjei megkapták katonai büntetésüket és az országgyűlés a tiltakozásnál egyebet nem tehetett.

Ime az adalékok Feketének 1790-iki országgyűlési szerepléséhez. Inkább intermezzoszerű működése mind az aulikusok, mind a katonai hatóság figyelmét hívta ki maga ellen. Allandó gyanúsításoknak, támadásoknak és becsületét is bemocskolni törekvő rágalmazásoknak kitéve magára vonta a papság és az udvar gyűlöletét is, két oly hatalmas ellenség, mely ellen ő egymaga sohasem küzdhetett diadalmasan. Az egyedüli dolog, mit érdemül róvhatott föl magának, a magyar nyelv és a vallás szabadság kiküzdése terén elért siker, a melylyel a haladó köznemesség és a protestánsok becsülését vívta ki magának, a melylyel egyedül azonban a tulajdonképeni »hazaépítésben« a fundamentumnál tovább nem juthatott.⁴ — Az országgyűlés és a rákövetkező koronázási

¹ *Hadi lt.* G. 4681. Fasc. 44. 286. Sess. 52. jul. 3. »Wegen Abstellung des Unfuges des Gal. Fekete.

² *U. o.* 1790. G. 4681. Fasc. 44. 286. Sess. 52. jul. 3.

³ *U. o.* 1790. G. 6422. Fasc. 33. 396. Sess. 71. szept. 11.

⁴ Országgyűlési szereplésének hű képét rajzolja a *Petites reflexions*-ban, hol a többek közt ezt is mondja. LXIV.: »A la Diète de 1790, les têtes étaient exaltées, par les événemens qui ont eu lieu en Europe; on ne s'était pas assamblé depuis 25 ans; on ne se connaissait pas, on ne savait à qui se fier; les Comitats, enchoisissant ce qu'ils avaient de mieux, avaient envoyé des gens, qui bousifs de leur talent, quoique destitués d'expérience, tenaient de beaux discours, qui ne disaient pas grande chose; le Clergé caballait, trompait à l'ordinaire, pour se remettre dans une autorité, que Joseph II. avait ébranlée; ce Souverain, l'ennemi de toute Constitution, élevé par son Mentor dans les Chimères du Despotisme, pour le quel il se croyait les talens de Frédéric, avait aigri toute la nation, c'était à qui présenterait des vues plus extravagantes, pour sécouer le joug, à qui proposerait de plus imprudentes idées, nées de la Revolution Française et des circonstances; dans cet état des choses, on voulait à tout force franciser notre Constitution, si bonne avec de très petits change-

ünnepek idejében érte meg Fekete fiának nőülését és cs. kir. kamarássá emelését.¹ Az országos és a családi ünnepélyek lezajlása után és némely pörös ügyeinek elvégeztével² télire Olaszországba utazott, utjába ejtvén Triesztet is, hol huzamosabb ideig mulatott. Itt a Magyar Kurir tanúsága szerint: Német öltözeteit többnyire elajándékozván szüntelen Magyar forma ruhát és bajuszt visel; úgy hogy midőn paripáján kilovagol, bámulással nézik az idegen nemzetek. Nem régiben egy nagy asztalnál némely olasz Dámák rövid öltözetét és burtakos bajuszt kezdvén szóval nyirbálni ezen Vezér Urnak, ezt felelé: Hogyha mindjárt az egész asszonyi nemet (melynek mindeddig nem ellensége) elidegeníti is magától, mégis bajusztát és magyar öltözetit többé a Halál sem tétetheti le vele: mert a föld gyomrába is magával fogja vinni.«³

Visszatérve apja emlékét megörökítendő annak szobrát készítette el. Erről szól »Az Atyám kőből lett képzelése alá Versek 1791-ben.«⁴

Az 1792-ben összeülő országgyűlésnek is aktiv tagjává lett. Mint csanádmegyei földbirtokos résztvevén a megye közgyűlésén⁵ fölszólított, hogy fogadja el a követséget. Azt el is fogadta, megköszölvén Aradmegyének hasonló fölszólítását.⁶ A rövidlelegzetű gyűlés alatt inkább representálással, mint egyéb országos működéssel tünt ki.

A Ferencz korabeli első országgyűlések jellegét inkább francziák ellen szükséges hadi segély megszavazása, mint belső viszonyaink javítása adja meg. Fekete ekkor is gróf Szécsényi Ferenczcel és gróf Teleki Józseffel a magyar nyelv jogaiért exponálta magát leginkább.⁷ Részt vett azonkívül a hitlevél szerkesztésében is. Ott találjuk a Nádor ispánhoz⁸ menő, majd a Bécsben járó, majd a király elé Vörösvárig kivonuló országos követek közt. Részt vett Bécsben, máj. 26-án az udvari ebéden, hol megjelenése

mens; je me leve et leur dis; Messieurs! si vous êtes décidés à bouverser un édifice de tant de siècles, fondé par nos oncles, cimenté de leur sang, ne donnés point à la Constitution le mal Français (c'est ainsi qu'on nomme la verole en Hongrais) coupés lui plutôt la queue; on se mit à rire, mais on sentit mon idée, qui servit à ramener les esprits égarés; j'ai du plus d'une fois le même succès a un bon mot.

¹ *M. Kur.* 1790. 1425. o. »Az ifju gróf Fekete is elnyerte a maga férflui érdeme jutalmát, mely jutalom ötöt és ő azt bizonyosan megérdemelte is. Veszi ugyanis az említett ifju gróf Fekete a gr. Illésházi kisasszonyt a középsőt magának élete párjának.

² *Aradm. II.* 1791. 26. 4. — 4. 1. — 4. 4. — 4. 5. — 26. 1. — 12. 82. — 18. 12. — 18. 13. — 18. 18. — 21. 5. — 26. 1. — 26. 2. — 26. 9.

³ 1791. febr. 22. — 15. sz. 234. o.

⁴ Sem Stunder képének, sem ennek a szobornak hollétéről tudomásunk nincsen. (Fóth?)

⁵ *Csanádm. II.* Horváth János levéltárnokot szívességéből.

⁶ *Aradm. II.*

⁷ *Magy. Kur.* 1792. 53. júl. 3.

⁸ *Naponként való jegyzései* az 1792-dik esztendőben magyar országgyűlésének. Budán a királyi akadémia betűivel 1792. XI. XVIII. 7. 15. 30. 116.

és műveltsége a királynő figyelmét is reávonta,¹ aki később — Kazinczy tanúsága szerint,² — a koronázás alkalmával, midőn vége volt a királyi beszédnek és egyéb czeremoniának »lelépe polczozatáról, generális gróf Fekete János olasz nyelven szólítá meg: Felséged látá ezt, mit itél most hűségünkről? Látom — felelé a királynő — és ha ki egyebet merészlene mondani, mint a mit itt láttam, ujjaimmal dörzsölném össze!«

Az országgyűlést önmaga jellemzi a legjobban:

Vége lett Országunk futó gyűlésének,
 Eleget tett abban Hazánk hűségének.
 Királyunk hibáink' böltsen orvosolta,
 A' rosszszat sugókat magától el toltá.
 Mutatván mindenben hozzánk szivességét,
 Le pökte Papoknak Görög dühösségét,
 Midőn nem akartak Rátz Püspökkel ülni,
 S a' szakállasokkal egy sorra kerülni,
 De bezzeg nem úgy ment az előljárókkal,
 Kik mint Török rabbal bántak Státusokkal
 Az egyik jószívű dúl he vességébe;
 Orozva jár amaz a' mérgességébe!
 Egymással küszködvn tsak abban egyeznek.
 Hogy el nyomják, a' kik jónak igyekeznek.
 Még se búsúlj magyar! használ kevélysége,
 Okosított ökemek' mágnás büszkesége.
 Szabadoknak ismert bennünket királyunk;
 Kivánják Praesesink hogy szolgálkká váljunk,
 Majd lássuk ezután mire tudnak menni,
 Mert nem elég, mázolttt ígéteret tenni
 Ország erszényéből fényes Pántlikáért,
 A' kit más megszerez tsupán királyjáért.
 Meg esmért titeket Ferencz bölttsesége,
 Tudja, kik dolgoztak, titkos kegyessége,
 Látja világosan, hogy jégre vittétek,
 S a' hív Statusokat keserítettétek.
 De lám nem ditsértük őket e' Gyűlésbe;
 S szokott ajánlások hagyttuk feledésbe?
 Tanuld jövendőre, minket tipró mágnás!
 Hogy betsület viszi nemzeted', nem is más.
 Előljárója légy; nem mint most, káplárja;
 Ugy szivét előtted soha bé nem zárja³

Ezzel politikai pályafutását befejezte. A többi országgyűlésen már meg sem jelenik, mivel az örökös hadi adó megszavazáshoz semmiféle kedve nem volt.

¹ *Magy. Kur.* 1792. 43. sz. 662.

² *Pály. Eml.* VI. 1792.

³ *Magy. Munk.* 1. 19. 1792-ben tartott országgyűlés utolsó ülésére.

Ámde ekkor már más ideál vonzotta, kinek francia költményeiben¹ bámulattal és rajongással adózik. Ez az ideál Napoleon, kinek hadászati lángesze teljesen elragadta a megbántott generálist és nem képes arra, hogy ellene hadi adót megszavazzon. 1796-ban² sem ő, sem fia nem jelenik meg az országgyűlésen, 180-ben csak egy »Veni Sanctet« ir az országgyűléshez, melyben verses összefoglalásban megihletett ajakkal fejezi ki a maga és a nemzet kívánságait.³ Kisebb dalai, melyeket az insurrectiókhoz írt⁴ katonadalok minden politikai íz nélkül.

Természetes, hogy ily hangulatokkal és elvekkel nem győzhette le undorát a politikai, a közpiac sokféle hitványsága iránt⁵ és ő, aki többet is akart, mint ellenzéki szónok lenni, inkább lemondott e pályáról és a csendesebb, otthoniasabb böicselemi műzsához fordult, irodalmi férfiakkal szövén szoros barátságot, hogy ezekkel egyesülten erősítse a magyar művelődést. A politikától való elfordulását élénken jellemzi »*Midőn ötvenedik esztendőmet haladnám*«,⁶ verse, melben Faludi modorában keményen elítéli a politikai világot:

Láttam számárt elől menni,
 Betsültetni gaz embert,
 Keresztet a félszre tenni,
 Kit a' vitéz el nem nyert.
 Sokan jutának polczokra,
 Bár az udvart gyalázták;
 Mert bizván ügyök Papokra
 Áldásikat vadászták.
 Igaz mondók üldöztetni
 Szoktak a Képzelőktől.
 Nints igazság az Országba,
 Örvend kiki más kárán,
 Ne is bizzál jámborságba,
 Ha bátran ülsz a párán.
 Hogy ha nem tudsz hízelkedni,
 Még a' Kurva sem hódúl;
 Most a virtus csak üres szó
 Kivel szintügy kénykedik

¹ *Oeuvres posthumes: Au premier Consul de la République.* 56. o. *Sur les Dangers que le premier Consul a couru.* 58. — *Sur l'Égypte* 61. — *Au Premier Consul.* 63.

² *Diarium.*

³ *Figyelő.* Irodalomtörténeti közlöny. Abafi Lajos XVIII. köt. Bp. 1885. *Veni Sancte az 1802. esztendőbeli országgyűlésre.*

⁴ *Magy. Munk.* I. 158. *Az insurrectio indulása. és Más.* — II. 39. *Az Insurrectio.* II. 179. *A' Től máz egyéb Indegenek Pártüléséről.*

⁵ Jellemző adatul idézzük. *Magy. Munk.* II. 108: »Nem lett volna így 1790 ben a' vallás eránt annyi Czirakodás, mert a' Nemenyit úgy vélem nagyobb részént Protestánsá tette volna a rossz Féleségjeiknek száma.

⁶ U. o. I. 112.

Orozó zsvány, mint a jó . . . .

Látván azért hanyatlani
 Kedvetlen életemet
 Bár tudnám hosszabbítani
 Rá nem vetném fejemet;
 Mert jobb időket képzelni,
 Nemzetünket esmervén,
 Avagy gomb nélkül fértzelni
 Alkalmasint egyre mén.
 Nintsen tehát min búsúlni
 Hogy közelget a' halál,
 Kezdjünk inkább felvidulni,
 Már tzélunk közelebb áll.

Ez a pessimistás hang, mely Fekete minden működésének befejezője, némileg megerenyhül, midőn új czél után tör, a mely most az irodalomban látszik feléje kacsintani, a hol a magyar nyelv érdekében elért országgyűlési sikereitől fölbuzdulva ezentúl már a bölcsnek szemével tekinti a világot. Élete a nyilvános küzdő térről lassankint leszorul és bensőbbé, tartalmasabbá válik, hogy a hazaépítés munkáját nem a közporondon, hanem az irodalomban folytassa.

MORVAY GYÓZÓ.

